

Vertaalcomputers en CAT-tools: de zin en onzin ervan voor boekvertalers

Steeds vaker hoor ik ongeruste geluiden over 'vertaalcomputers' of 'computervertalingen'. Omdat ik zelf vanuit het technische vertaalkvak goed bekend ben met deze verschijnselen, voel ik me geroepen hier een aantal misverstanden weg te nemen.

Ik zal beginnen met een tweetal korte begripsverhelderingen, die waarschijnlijk al veel vragen zullen beantwoorden. Tegelijkertijd probeer ik een al te technische uitleg te voorkomen. Die is voor boekvertalers niet relevant en hooguit verwarrend. Tot slot wil ik een aantal punten noemen waarop boekvertalers wel degelijk hun voordeel kunnen doen met sommige van dit soort hulpmiddelen.

YAHOO! NEDERLAND **BABEL FISH** [Welkom](#) [Afmelden](#)

In het Nederlands

Meer dan de eeuw en de helft van Constantine militaire overwinning in 312, wekten de keizers, legers, geestelijkheid, monniken, menigte van gewone Christenen op allen bijgedragen tot een complex van besluiten waarop de versie van Christelijke doctrine de trouw van de heersers van de wereld in het Westen en in Constantinopel moest vangen

Vertaal weer (Voer tot 150 woorden in)

Over the century and a half from Constantine's military victory in 312, emperors, armies, clergy, monks, excited mobs of ordinary Christians all contributed to a complex of decisions on which version of Christian doctrine was to capture the allegiance of the rulers of the world in the West and in Constantinople

Engels naar Nederlands

Babylonische spraakverwarring: Bablefish vertaalt uit de Geschiedenis van het Christendom

De 'vertaalcomputer' bestaat niet, laat ik dat voorop stellen. Grofweg kunnen twee soorten software worden onderscheiden die in principe op een gewone pc of een wat grotere server kunnen draaien.

Machine Translation

Ten eerste is er Machine Translation. Denk hierbij aan [Bablefish](#), [Google Translate](#) en dergelijke. De intentie van dit soort software of services is uiteindelijk de vervanging van de menselijke vertaler. Het is een ingewikkelde combinatie van woordenboeken, grammaticale regels en algoritmes die probeert zo goed mogelijk om te zetten wat er in de brontaal staat. Dit soort toepassing is notoir slecht in het vinden van het juiste synoniem en de juiste zinsbouw. Het resultaat is altijd ongelooflijk houderig en bij tijd en wijle volstrekt onbegrijpelijk. In de loop van de jaren zijn de resultaten wel zo veel beter geworden dat men er in de technische vertaalpraktijk serieus rekening mee houdt dat alle technisch vertalers over een aantal jaar enkel nog dit soort teksten zullen hoeven te redigeren tot iets leesbaars. Persoonlijk denk ik dat ook een rol zal spelen dat we tegen die tijd zo gewend zijn aan beroerde teksten dat we dat van een handleiding zullen accepteren. Van een boek uiteraard niet. Nooit. Van 'Machine Translation' hebben we, denk ik, als boekvertalers niets te vrezen.

Computer Aided Translation

Ten tweede is er Computer Aided Translation. Bekende voorbeelden hiervan zijn de softwareprogramma's [Trados](#), [DejaVu](#), [Transit](#) en [MemoQ](#). Dit soort software werkt in combinatie met Word of kan in elk geval Word-documenten bewerken. Het vertaalt echter niets zelf. De vertaler doet al het werk, de software biedt daarbij alleen ondersteuning.

Dat werkt als volgt. Stel, je vertaalt een handleiding uit het Engels. Er is een zin 'Click on OK', die je vertaalt met 'Klik op OK'. Een aantal regels verder kom je diezelfde zin weer tegen. Het programma zal je nu die eerder vertaalde zin aanbieden, en als je dat aanbod accepteert, scheelt dat werk. Nu vertaal je verder en kom je de zin 'Click on Cancel' tegen. Het programma biedt je nu de zin 'Click on OK' aan, met 'OK' gemarkeerd als afwijkend. Je kunt nu de zin overnemen en alleen datgene wat afwijkt aanpassen. Ook dat scheelt werk. Eventueel is er een woordenboek gekoppeld dat je ook meteen een aantal mogelijke vertalingen voor 'Cancel' aanbiedt. Voortaan kent het programma nu ook de zin 'Click on Cancel'. Vertaalbureaus beschikken ook over deze software en kunnen vooraf bepalen hoe zwaar de vertaalklus wordt. Voor herhalingen en bijna-herhalingen krijg je minder betaald als vertaler.

Bedreiging?

Heb je hier nu wat aan als boekvertaler, of vormt het een bedreiging?

Machine Translation vormt alleen een bedreiging wanneer een uitgever bijzonder eigenwijs of dom is en werkelijk denkt dat daar fatsoenlijk leesbare resultaten mee te behalen zijn. In dat geval kun

je je natuurlijk afvragen of je met die uitgever wel zaken wilt doen. Enkele experts op het gebied van kunstmatige intelligentie die ik hierover sprak, denken dat het ooit wel zal lukken, maar zodra ik ze dan een paar voorbeelden voorleg van het merkwaardige, creatieve en bij tijd en wijle niet-logische associatievermogen dat een menselijke vertaler gebruikt, vallen ze altijd weer stil.

Computer Aided Translation vormt mijns inzien geen bedreiging, maar kan je wel helpen bij het werk. Ik ga er dan wel van uit dat je de digitale brontekst kunt bemachtigen. Als je van papier moet werken, heb je er niets aan. Herhalingen zullen in een boekvertaling namelijk vrijwel nooit voorkomen, althans niet op zinsniveau, en dat is het niveau waarop dit relevant is. Het is namelijk niet zo dat de regelmatige herhaling van het woord 'de' je geld gaat kosten. Alleen wanneer een zin of een langer zinsdeel identiek is, passen vertaalbureaus daar korting op toe. Geen bedreiging dus.

CAT-software: iets voor boekvertalers?

Hoe kan Computer Aided Translation je dan helpen? Dat heeft te maken met de manier waarop het werkt. Een tekst wordt je zin voor zin voorgeschoteld ter vertaling (en ja, je kunt zinnen splitsen of samenvoegen, geen zorgen!) en de bronzin en de vertaalde zin worden samen opgeslagen. Dat gebeurt zowel in een vertaalgeheugen (hier niet relevant om uitgebreid te bespreken, in elk geval wel een fijne backup) als in het document zelf. In het bovenstaande voorbeeld wordt 'Click on OK' na vertaling verborgen bewaard en is 'Klik op OK' te zien. Wanneer je dat wenst, kun je de brontaal echter naast of boven je vertaling zichtbaar maken. Daar zitten voor ons precies de voordelen:

- Je kunt op elk gewenst moment 'tegenlezen'.
- Je kunt eenvoudig en snel opzoeken hoe je een bepaald begrip eerder hebt vertaald, want je vindt snel de paren bron- en vertaalde zinnen die dat begrip bevatten.
- Wanneer je direct achter de auteur aan werkt omdat de Nederlandse titel vrijwel tegelijk moet uitkomen, word je nooit meer verrast door 'kleine veranderingen' van de auteur in tekst die je al vertaald had. Je kunt namelijk simpelweg de nieuwe versie van de tekst inladen en de software markeert uitsluitend de veranderingen en plaatst de rest van je vertaling gewoon netjes waar hij thuishoort. Ook als er zinnen of hele hoofdstukken verplaatst zijn. Geen gerommel meer met de vergelijkingsfunctie van Word.
- Veel van deze software bevat nog allerlei handige hulpmiddeltjes voor 'kwaliteitsbewaking': het opsporen van dubbele spaties, afwijkend gebruik van leestekens en getallen en meer.
- Mijn ervaring leert me dat lange wetenschappelijke teksten met complexe voetnoten soms een probleem vormen voor Word (eindeloos herpagineren, traag worden of zelfs crashen). Sommige van deze vertaalprogramma's zijn wel compatibel met Word, maar werken standalone en zijn veel beter opgewassen tegen dit soort 'zware' teksten.

Zelf bewaar je deze 'dubbele' versie van je vertaling, want dat is handig wanneer een persklaarmaker of uitgever met je wil discussiëren over de juistheid van een bepaalde vertaling.

Boekvertalers

Over het vak, de vertaler, de wereld en het boek
<http://www.boekvertalers.nl>

Het verband tussen bron en vertaling is immers snel gevonden. Voordat je de tekst aflevert, laat je de software de brontekst eruit slopen. Dat gaat met één druk op de knop. De uitgever krijgt van jou gewoon een Nederlandse tekst in Word-formaat.

Persoonlijk heb ik Trados gebruikt om vorig jaar in zes maanden tijd 470.000 woorden te vertalen voor de [Geschiedenis van het Christendom van Diarmaid MacCulloch](#). Ik was dus de vertaler, **niet** de software. Die heeft me alleen geholpen bij de vijf bovengenoemde punten.

Er zijn verschillende merken CAT-software in omloop, en voor een eerste aanschaf ben je al gauw 400 à 900 euro kwijt, dus dat kan een probleem vormen. Wanneer je echter ook technische vertalingen of vertalingen van bijvoorbeeld reclamemateriaal verzorgt, loont het de moeite. Uiteraard moet je wel eerst met dit soort software leren werken, dus begin voorzichtig. Van sommige merken zijn demo's verkrijgbaar. [MemoQ](#) bijvoorbeeld is zelfs zeer royaal en biedt je 45 dagen lang volledige functionaliteit.

Bang zijn hoeft dus niet, voorzichtig nieuwsgierig wel!